

Ukraina vajab Eesti kogemust

Tarmo Soomere

Sündmused Ukrainas on keeramas külge, mis nõuab mõtlemist, kuidas riik uuesti üles ehitada. Selleks on palju võimalusi. Üks on kindel: see Ukraina, mis kandis nõukogude aja pitserit koos ebaefektiivsuse, minnalaskmise, korruptsiooni ja muude hädadega, peab jääma ajaloo kolikambrisse.

Milline täpselt saab Ukraina olema, on ukrainlaste otsustada. Küll on aga meil moraalne kohustus jagada oma kogemusi. Ka teadussüsteemi uuendamisel. Sest ilma parimate teadmisteta sellest maailmast ei õnnestu ehitada korralikult toimivat riiki ja majandust.

Ukrainas on ligikaudu 30 korda enam elanikke kui Eestis. Selle võrra on suurem ka nende teadusmaastik - ligi sada tuhat teadlast. See on tohutu jõud. Aga seni rakendatud mitte eriti efektiivselt.

Mida ei saa mõõta, ei saa ka paremaks teha, teadis juhtimisteadlane Peter Drucker. Teaduse ja teadlaste mõju on keeruline mõõta. Natuke saab seda hinnata selle kaudu, kui palju leiavad publikatsioonid kasutamist. Selles mõttes on ligikaudu 166 000 maailma kõige mõjukama teadlase seas portaali research.com hinnangul 61 Eesti teadlast. Selle üle võime uhked olla. Meie rahvaarvu kontekstis võiks sellesse klubisse kuuluda ehk 25 kaasteelist. Ukrainast on selles nimistus näha vaid viis keemikut, kaks materjaliteadlast ja üks neuroteadlane. Rahvaarvu aluseks võttes peaks olema vähemalt pool tuhat. Seejuures on hästi teada, et Ukraina füüsika, inseneriteadus, maateadused, bioloogia ja paljud teised teadusharud on väga heal tasemel.

Midagi on selles pildis valesti. Eesti teadus ei ole ju Ukraina omast valgusaastate jagu ees. Mis nimelt viltu oli, aduti Eestis kohe pärast taasiseseisvumist. Selle raikava teadussüsteemiga, mille saime päranduseks Nõukogude Liidust, polnud uuenenud maailmas midagi pihta hakata. Suur osa sellest teenindas iseenda raskuse all kokku kukkunud sõjamasinat. Teine osa mõtles palavikuliselt välja põhjendusi, miks sotsialistlik süsteem on maailma parim. Kolmas toimis Parkinsoni seaduse alusel: tootis nii palju paberimajandust, et selle korrastamisele kulus kogu tööaeg ja jäi puudugi. Eesti tegi rohkem kui veerand sajandit tagasi raske otsuse: teadussüsteem tuleb radikaalselt reformida. Aluseks Wilhelm von Humboldti idee: ülikool suudab vaid siis pakkuda kvaliteetset haridust, kui õpetamise aluseks on tippteadus. Seega head teadlased peavad õpetama ja õppejõud peavad tegema head teadust. Omaaegsed teaduste akadeemia instituudid ja harukondlikud teadusasutused liigutati ülikoolide juurde. See polnud lihtne. Mõni väga tugev või spetsiifiline

instituut kujunes omaette üksuseks. Ka see on igati normaalne. Paljudes meist suuremates riikides on autonoomsed uurimiskeskused end igati õigustanud. Ukrainas on selle väljakutsega tegeletud, aga et suur laev pöörab aeglaselt, ei ole väga kaugele jõutud.

Eesti lisas sellesse protsessi olulise nüansi. Teadussüsteemi vardjad mõistsid, et väikese riigi teadus peab olema kvaliteetne. Meil pole ressursse, et lasta kõigil tegeleda sellega, mis neile kallis. Ja kindlasti ei tohi oma teadmisi endale hoida. Juba iidsed tekstid ütlevad, et küünalt ei panda vaka alla. Sellel tuleb lasta särada.

Teadusmaastikul mõõdetakse sära sellega, kui palju kolleegid su publikatsioone loevad ja kasutavad. Majandusmaastikul selle kaudu, kui oluline on su tulemus uue tehnoloogia loomisel. Kumbki mõõdupuu pole ideaalne. Kui aga jutt on terve riigi teadusest, siis need juba üht-teist ütlevad. Nii näiteks on neist rahvusvahelises teaduskirjanduses avaldatud artiklitest, millele on keegi üldse kunagi toetunud või viidanud, 80 protsenti leidnud otsest või kaudset kasutamist USA viimase poolsajandi patentides.

Tee kvaliteetse ja mõjuka teaduse poole on kitsas ja järsk. Kohati ka ebaõiglane, sest on viinud meie teaduskaardilt nii mõnegi tugeva rühma ja tekitanud pahameelt paljudes, kes on raha jagamisel jäänud joone alla.

Eesti on seda rada mööda sammunud rohkem kui veerand sajandit. Tulemused on käega katsuda. Akadeemik Jüri Alliku arvutused näitavad, et meie teadlaste tööde mõjukus on maailma esikümnes. Vaid natuke jääb puudu sellest latist, mille on seadnud meie lapsed PISA testides.

Ülal toodud arvud näitavad, et oleme suhtarvudes ligi sada korda mõjukamad kui Ukraina kolleegid. See pilt on ilmselt vildakas. Kolmkümmend aastat tagasi, kui olime Ukrainaga samas seisus, ulatasid Rootsi teadlased meile abikäe. Nende soovitusel ei olnud sajaprotsendiliselt täpsed, aga suurel plaanis näitasid meile õiget rada. Nüüd on meie kord pakkuda sama abi Ukrainale. Aidata neid rajale, mille lõpus on selline tugev ja kvaliteetne tippteadus, mis on ülikoolihariduse vundament ja vankumatu tugi oma riigile.

[Ilmunud ajalehes Postimees 17. septembril 2022](#)